

(Данас, 30.05.2009)

Криза средње класе у западној Европи развијала се током деведесетих година прошлог века када је та класа почела да губи своје политичке и економске особине.

После Другог светског рата у целој западној Европи средња класа је била темељ за развијање економије и демократије; њој су припадали службеници, професори, мали предузетници, занатлије... Масовна продукција се слагала са њеним укусима и потребама, можда их је чак и детерминисала. Позната је у том смислу мисао Хенрија Форда: „Муштерије које наруче наша кола модел Т слободни су да бирају боју, само да је црна“. У исто време државе су почеле да шире целом друштву мрежу социјалне и пословне заштите познату под именом „welfare state“: у случају економске кризе, болести, старости, грађани би преживели настављајући да конзумирају без краха економског система.

Средња класа је имала и једну важну политичку улогу у западној Европи: била је брана против револуције радничке масе, нарочито у Италији, земљи у којој је Комунистичка партија била веома јака.

Каналисање сиромашних

Капитализам, држава и средња класа су живели дуго у савршеној симбиози: индустрија је производила материјална средства која је средња класа куповала; држава је регулисала ту купопродају и понудила заштиту коју капитализам није могао да обезбеди и у исто време је канализовала револуционарне склоности сиромашних класа према циљевима друштвеног раста. Новац који је скупила порезима је делила онима који нису били у стању да живе достојанствено и да плаћају здравствено осигурање; давала је стипендије деци и студентима који потичу из сиромашних породица и који су тако добијали могућност, стекавши диплому, да постану „средња класа“. У Италији тај процес је био видљивији него другде у Европи: владе које су се смењивале су „welfare state“ прошириле још више и то захваљући и Комунистичкој партији, која је увек била у опозицији, али никада против демократије или за револуцију. Гласали су за њу не само

радници него и најнапреднији слојеви средње класе који су сматрали да би требало да се богатство дели и најнижим класама у облику друштвених услуга.

Овај је систем функционисао до тренутка кад се свет дели на два блока. Одмах после пада Берлинског зида, капитализам је постао потпуно без граница: није се трговало само између САД-а, Европе и Јапана, тј. Запад или Северни свет - нови актери попут Кине и Индије ушли су у игру; интернет омогућава брже везе а авиони превозе сваку врсту робе широм земљине кугле јако јефтино.

Предвиђа се да ће у наредних десет година у свету 900 милиона особа имати доходак од 10.000 долара по години: то значи да ће највећи део потрошача бити изван западних земаља и да тржисте више неће рачунати на западно друштво и на средњу класу како би продавало своје производе које ће моћи да распродаје негде другде. Осим тога, више нема СССР-а и није потребно да неки друштвени ентитет игра улогу против-револуционарне класе. Средња класа више није у центру пажње тржишта. То потврђује и чињеница да предузећа премештају продукцију у источну Европу (то је случај Фиата) или још више у Азију, тамо где радна снага мало кошта и где не постоји „welfare state“: јако је скупо плаћати порезе и друштвена осигурања западним радницима које капитализам више нема потребе да негује. Данас присуствујемо растанку између тржишта и западног света, између капитализма и средње класе, која се због тога топи као снег на сунцу. Како могу државе да гарантују пензије и друге услуге ако предузетници више не желе да плаћају високе порезе? Како могу фирме да преживе у свету који је постао глобалан? Како спречити феномен осиромашења који прети западном друштву после четрдесет година непрестаног привредног раста?

Резање сувишних трошкова

Тешко је наћи решење за овакве огромне проблеме ако се не узима у оквир друштвени ентитет који већ следи средњој класи. По дефиницији Масима Гађија и Едоарда Нардуција, који су написали књигу објављену 2006. у Италији под насловом „Крај средње класе“, током деведесетих се појавило „low cost“ друштво. Гађи је новинар, а Нардуци предузетник hi-tec-а и обојица мисле да „low cost“ друштво није класа него маса, дакле није свесно ни свог потенцијала ни свог постојања (није случајно то што данас и радник и предузетник потврђују у анкетама да припадају средњој класи: то је најјаснији знак да средња класа више не постоји). Међународан, нејасан, збркан је тај нови ентитет који купује намештај само код шведске фирме Икее, прича Skype-ом уместо телефоном, путује Ryanair-ом или Virgin-ом или иде у куповину у Wall-Mart. Гађи и Нардуци су звали ту масу „low cost“ по дефиницији коју су аналитичари дали најуспешнијим фирмама, које -

једине - преживљавају садашњу кризу понудивши на западном тржишту ниске цене и добар квалитет. Како? Формула је једноставна - режу се сви сувишни трошкови: ко купи намештај у Икеи мора га сам пренети кући и монтирати, ко путује Ryanair-ом неће добити оброк у авиону... Осим тога, фирме штеде на порезима за пензију радника. Скоро сви, и то не само они који припадају средњој класи, могу да путују по Европи за 10 евра или да купују квалитетни намештај. Све што је било предност богатих људи, као нпр. авионско путовање, данас је повластица целог друштва, масе. Криза средње класе доноси и демократизацију потрошње. У том смислу „Low cost“ друштво има једну моћ коју средња класа никада није имала: одлучујући код кога ће трошити своје паре, приморава тржисте да се прилагоди његовим потребама (авионска италијанска компанија Alitalia је банкротирала јер није била у стању да се прилагоди потребама друштва „low cost“). Није тешко разумети зашто: новом друштвеном ентитету највише припадају млади људи који су навикнути да непрестано мењају посао, без обзира на диплому коју су стекли, и који се више не препознају у традиционалним вредностима средње класе; отворени су у сексуалном и верском смислу, разочарани у политику и више не верују у идеологију, али нису још увек спремни да се одрекну старог благостања у којем је живела средња класа. Баш због тога данашњи потрошач, који више нема економску сигурност, обраћа се само оним фирмама које му нуде најбољи квалитет за најповољније цене. У исто време, он је свестан да држава све мање и мање гарантује старе услуге као што су здравствено осигурање и бесплатно школовање. Американци, навикнути на сурови капитализам су то прихватили лакше него Европљани.

Шведски и италијански примери

Највећи изазов за Европу је решавање тог питања, како спасити „welfare state“ у оквиру потребе друштва „low cost“ и глобализације тржишта. Најуспешнији резултати су се показали у оним земљама које су реформисале свој „welfare state“, као што је то учинила Шведска. Пуно тешкоћа имају друге земље - као Италија - где владе, лево или десно оријентисане, нису имале храбрости да било шта мењају ни у економској ни у друштвеној политици.

Не постоји ниједан европски план за развој и то је разлог због којег је данас Европа толико слаба. Ситуација је јако опасна зато што „low cost“ друштво, које је нестабилно и које се плаши сопствене будућности, могу да заведу анти-демократске поруке које се чују свуда по Европи: неке политичке снаге, уместо да преузму одговорност коју тежак тренутак захтева, сматрају да је лакше оптужити за садашње тешкоће Европску унију (Француска и Ирска су одбиле Европски трактат), странце који раде у богатим земљама и који „краду“ посао аутохтоним држављанима... Постоји ризик да се демократија претвори у диктатуру човека или снага које пружају народу најлакши одговор.

Ако Европа жели да преживи у глобалном свету и ако хоће да претвори „low cost“ друштво у класу, мора да се што пре координира и да нађе неки заједнички план. Нажалост, данашња водећа елита није дорасла том задатку.

Аутор је лектор за италијански језик на Универзитету у Новом Саду